

ԳԻԼԳԱՄԷՇԻ ԴԻԻՑԱԶՆԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

ԳԻԻՑԱԶՆԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՏԱԽՏԱԿ ԱՌԱՋԻՆ

ՍԻՒՆԱԿ ԱՌԱՋԻՆ

1. — Ան որ՝ տեսաւ ամէն ինչ, [մինչեւ եզր]երը երկրի,
2. — [ան որ ամէն ինչ] զիտցաւ, [ու] ամէն ինչ [ին]նեց⁽¹⁾,
3. — . . . միտին . . .
4. — . . . իմաստութեան, որ ամէն ինչ . . .
5. — տեսաւ ան [խոր]հուրդը ու [փոխ]գործեց թափուր,
6. — բերաւ ան տեղեկութիւն նախադրեց լիկեայ (օրեհեց).
7. — կատարեց [ու]ղեկութիւն մը նեղաւոր, յոգնեցաւ ու [խոն]քեցաւ,
8. — քաղաքովի մը վրայ [գրեց]մեց, տաժանեց [իր] համայն.
9. — կանգնեց ինչու քաղաքս ցանկապատեալ Ուրուկի⁽²⁾,
10. — նուիրական էանցայի⁽³⁾, սքաւորեց անառն:
11. — Դիտէ՛ իր որմն արտաքին, որուն ծովորն⁽⁴⁾ ըլլար պղնձեայ,
12. — զննէ՛ իր միջնորմը, որուն կրնայ ոչ ոք հաւատարիլ.
13. — կառնի՛ր սեամին՝ որ է հնամի,
14. — մատնի՛ր էանցայի՝ բնակարանը իշտարի,
15. — որուն ոչ մէկ արքայ յետագայ, ո՛չ ոք հաւատարիլ կրնայ,
16. — Ե՛ւ չըջապատին վրայ Ուրուկի (ու) չըջապայէ՛,

(1) S^hu F. M. Böhl, Het Gilgamesj Epos. 1941, Amsterdam, էջ 111: Դիլգամէշի փորձառութիւնները անձնական հզօր երանգով մը կը պարտւորին, «տեսաւ» ու «զիտցաւ», «amaru» և «aidu» բայերուն զուգարէպ կիրարկումովը. Orientalia, էջ 18.

(2) Քաղաք մը հարաւային Բաբելոնի մէջ, Ս. Գրական Որէքը, մըն. ժ. 10, այժմու Warka-ն.

(3) Սուամերական Պանթէօնին զուխ՝ Անու աստուծոյ և իր զստեր՝ սիրոյ զիցունի՝ իշտարի ձօնուած տանարը Ուրուկ քաղաքի մէջ.

(4) Orientalia, XVII, 1948, էջ 19.

17. — զննէ՛ խոնարհակողմը, քննէ՛ աղիւսակերտը,
18. — աղիւսակերտն իր չէ՞ արդեօք այրուած աղիւսէ⁽⁵⁾
19. — անոր հիմունքն (արդարեւ) չնեմեցի՞ն եօթը [իմաստունները]⁽⁶⁾,
Ասուրական բնագիրը կ'ընդմիջուի հոս կոտորած քով մը. հիտիտերէն բեկոր մը կ'ամբողջացնէ այդ լրատը, հրատարակուած Y. Friedrich-ի կողմէ, Zeitschrift für Assyriologie, մէջ. XXXIX, 1930, էջ 3-5.
3. — Դիլգամէշը ստեղծուելէն վերջ⁽⁷⁾ . . .
4. — արիտարտ աստուածը . . . [աւարտեց] անոր ձեւը . . .
5. — երկնային Շամաշը⁽⁷⁾ [զեղ] պարգեւեց անոր,
6. — Աղալ⁽⁸⁾ շնորհեց անոր դիւցազնութիւն . . .
7. — մեծ աստուածները Դիլգամէշի կերպարանքն ըրին հոյակապ.
8. — [անոր բարձրութիւնն էր] տասնըմէկ կանգուն, լայնքն անոր կուրծքին՝ էր ինը [թիւ].
9. — երկայնքն անոր . . . էր երեք⁽⁹⁾ . . .
10. — կը չըջն ան հոս հոն՝ խոնարհու համար՝ բոլոր Երկրները,
11. — կը հասնի Ուրուկ քաղաքը:
Հոս, հիտիտերէն արձանագրութեան ընդհատումով, կը շարունակենք ասուրական բնագրին երկրորդ սխեմակը, ուր կը սկստուի Դիլգամէշի նկարագիրը իր ինքնուրոյն գիծերուն մէջ.

ՍԻՒՆԱԿ ԵՐԿՐՈՐԴ

1. — Իր երկու երանգն է աստուած, ու [մէկ - երանգը մարդ].
2. — արիւն իր մարմնին . . .

(5) Այրուած աղիւսները կը գերազանցէին օդի տակ չորցուածներէն, ու կը ծառայէին յաճախ իրր կաւար այս վերջիններուն, տե՛ս A. Schoti, Das Gilgamesj-Epos, Leipzig, 1934, էջ 15.

(6) Եօթը իմաստութիւնները, որոնք մշակողի մասնագիտները հանդիսացան Տիգրիս-Եփրատեան հովիտի եօթը վաղեմի քաղաքներուն՝ Ուրի, Նիպուրի, Էրիդուի, Կուլապի, Կէշի, Լագաշի, Շուրուպակի. այս աննշանութեամբ, տե՛ս Zeitschrift für Assyriologie, XXV, 1923, էջ 151.

(7) Արգարութիւնը խորհրդանշող՝ արեւ աստուածն է.

(8) Փոթորիկի, որոտումի ու անձրեւի աստուածը.

3. — [չափն իր] աճեցուցած է [իր աս-
տուածային նկարագիրը]:
երեք տողերու լրատ մը:
7. — ... Ուրուկի, ինքը բարձրացու-
ցած է?]
8. — ... կատաղի եզի մը պէս խրոխտ ...
9. — յարձակումը [իր] զէնքերուն, չունի
իրօք [հաւա]սարբ:
10. — Թմրուկով⁽⁹⁾ կ'արթննան [իր] ըն-
կերները:
11. — մարտիկները Ուրուկի կ'անդոնին
[իրենց] սենեկներուն մէջ:
12. — «Գիլգամէս չձգեք զաւակը [իր] հ[որ].
13. — [ցերեկ եւ [գիշեր] [իր] ամբար[աւ-
անուրիւն] է անգուսպ:
14. — [սակայն եւ այնպէս Գիլգամէսն [է
հով]իւր ցանկ[կապատեալ] Ուրուկի:
15. — Ան է [մեր] հովիւր ... [հ]օր,
[վայելուչ ու խմսատուն]:
16. — [Գիլգամէս] չձգեք [կոյսը՝ իր սիրա-
հարին],
17. — զուսրը՝ մարտիկին, ամուսինը ազ-
նուակներին:»
18. — [աստուածները լսեցին վերջապէս]
անոնց արտունջը:
19. — աստուածները երկնքի [կանչեցին]
Տէրը Ուրուկի⁽¹⁰⁾: —
20. — «[Արուրու⁽¹¹⁾]՞ ստեղծեց սա մո-
լեզին, կատաղի եզը,
21. — [յարձակումը իր զէնքերուն] չունի
իրօք հաստարբ:
22. — Թմրուկով կ'արթննան [իր ընկեր-
ները]:
23. — Գիլգամէս չձգեք զաւակը իր հօր,
ցերեկ եւ գիշեր [իր ամբարաւանու-
րիւն] է անգուսպ:
24. — Ինքն է սակայն հովիւր [ցանկա-
պատեալ] Ուրուկի,
25. — Ինքն է անոնց հովիւր եւ ...
26. — հօր, հուշակաւոր (ու) իմաստուն...

27. — Գիլգամէս չձգեք կոյսը՝ [իր սիրա-
հարին],
28. — զուսրը՝ մարտիկին, ամուսինը՝ ազ-
նուակներին]:
29. — [Անուն] լսեց վերջապէս անոնց
արտունջը:
30. — մեծն Արուրուն կանչեցին անոնք:
— «Դժժն, Արուրու, ստեղծեցիր [Գիլ-
գամէսը]
31. — այժմ, ստեղծէ իր հաստարբը, իր
սրտի մոլեռնին թող մը [ցի ուրիշ մը],
32. — թող անոնք մաքառին, սրպէսզի
Ուրուկ հանգա[րտի]ն:
33. — երբ Արուրուն լսեց տակա, յղացաւ
իր սրտին մէջ Անուն պատկեր մը:
34. — [Ա]րուրու լուաց իր ձեռքերը,
ճմլեց կաւ, քաշեց զայն վրայէն:
35. — ան ստեղծեց արիասիւս էնկիդուն⁽¹²⁾,
զաւակը ... հպատակը⁽¹³⁾ (9)՝ նինուր-
սայի⁽¹⁴⁾
36. — իր ամբողջ մարմինն է [քաւ]արծի,
հերն իր գլխուն է հանգոյն կնոջ մը,
37. — խոզոպիներն իր մողին, կ'անին
խիս առ խիս հունցի պէս,
38. — ոչ մարդ, ոչ երկիր գիւտե⁽¹⁵⁾, զգես-
տաւորում է հանգեմանով մը նման Սաւ-
մուկանի⁽¹⁶⁾,
39. — վիրերու աղբերք դալարի կ'ուտէ,
40. — պանաւներու կողքին կը փութայ
զուր,
41. — անասուններուն հետ կը բերելի իր
սիրը ջուրին մօտ:
42. — Որսորդ մը՝ որդալթադիր մը,
43. — զուռին առջև հանդիպեցաւ իրեն
դէմ առ դէմ,
44. — [մէկ] օր, (այս) երկու եւ երեք,
հանդիպեցաւ իրեն⁽¹⁷⁾ դէմ առ դէմ
զուռին առջև:

(12) Նախընտրելի է էնկիդուն ընթերցումը՝
էնքիտունէն:

(13) James B. Pritchard, Ancient Near Eastern ...
էջ 74:

(14) Պատերազմի աստուածը:

(15) Ուսմերական բարբերու պատկերացումը
զգալի նախասիրութեամբ մը կ'ախորժի անմշակ
մարդ էակները իրենց կենդանական բնազդներու
նախնականութեամբը դիմագծել, *Orientalia*, էջ 18:

(16) Արջաւներու եւ բուսականութեան աս-
տուածը:

(17) Էնկիդունին:

(9) Pu-uk-ku՝ հաւանաբար գիւթական յատ-
կութիւններով օժտուած Թմրուկ մը. տե՛ս Zeit-
schrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft,
LXXXVIII, 1934, էջ 210; James B. Pritchard, Ancient
Near Eastern Texts, relating to the Old Testament,
Princeton, New Jersey, 1950, էջ 97:

(10) Ուրուկի պաշտպան - աստուած՝ Անունին
կ'անբերուի:

(11) Դիցունի մը:

45. — երբ որսորդը նշմարեց զինքը, խռ-
զեցաւ իր գէմքը,
46. — [ին]քը և իր պաճարը մտաւ իր
տունը
47. — [սարսա]փած [էր], ընդարմացած
(ու) լոկի,
48. — իր սիրտն [էր վրդոված], գէմքն
իւր մայլած,
49. — կսկիծը [թափանցեց] իր սիրտը,
50. — իր գէմքն էր հանգոյն [անոր՝ որ]
հետաւոր [ուղեւորութիւն մըն էր կա-
տարած]:
- Ս Ի Ն Ս Կ Ե Ր Ր Ո Ր Դ
1. — Որսորդը [իւր բերանը] բացաւ, ու
ուղղելով [իւր հօր], ըսաւ,
2. — «Հայրիկ, կտրիճ մը եկ[ած է սարա-
հարթէն],
3. — [հ]զօր[ագոյնն է ան երկրին], ուժ
[ունի ան],
4. — [իւր զօրութիւնն] է հզօր, [զերք բա-
նակին] երկնիքի,
5. — [շարունակաբար կը շրջագայ] ի լեռ-
նեցու վրայ,
6. — [միշտ] ան, պաճարին հետ [դալա-
րիք կ'ուտէ],
7. — [շարունակաբար] դէպի գուն [կ'ուղղէ
ան] իր քայլերը,
8. — [այնքան զարհուրած եմ որ չ]եմ
համարձակիր մօտենալ ի[րեն],
9. — [լեցուցած է ան նորէն փո]սերը զօրս
(ես) փորեց[ի],
10. — [պատռած է ան] որդայթները
զօրս [ես լարեցի],
11. — [պրծիլ տուաւ իմ ձեռքերէն] պա-
ճարն (ու) անասունը արծա[կադաշտի],
12. — [չթոյլատրեր] զիս որսորդութեամբ
պարապելուս,
13. — [իւր հայրը բացաւ իւր բերանը] ուղ-
ղելով որսորդ[ի]ն՝ ըսաւ,
14. — «[Որդեակ], Ուրուկի[ի մէջ կ'ապրի]
Գիլգամէշը,
15. — [չկայ ոչ ոք հզօրագոյն] իրմէ,
16. — իւր զօրութիւնն է [հզ]օր, [հանգոյն
զօրքին երկնիքի]:
17. — [Գնա՛, գետե]ղէ՛ քու գէմքը⁽¹⁸⁾
[դէպի Ուրուկ],
18. — [տեղեկացուր Գիլգամէշին] զօրս,
թեան (մասին, այս) մարդուն,
19. — [ըող պերճաղին մը տայ ան հեղ, ու
զին մը], տար (զայն) [հեղի հետ],
20. — [կիներ պիտի զայն նուաճե] հզօրի
պէս,
21. — [երբ ան⁽¹⁹⁾ խմցնէ պաճարին] զու-
սին [մօտ],
22. — [պիտի ան⁽²⁰⁾] իւր [զգե]տը [հանէ,
պիտի մերկացնէ] իւր [ամօ]թոյքը,
23. — [երբ ան տեսնէ] զայն, պիտի անդ
մերձենայ,
24. — իւր պաճարը [որ մեծցաւ] իւր արնա-
կադաշտին վրայ, պիտի զինքն ուր-
նայս,
25. — [Անտալով] իւր հօր խրատին,
26. — որսորդը գնաց [Գիլգամէշին մօտ],
27. — բռնեց ճամբան, Ուրուկի մէջ գե-
տե[ղեց իւր ոտքը],
28. — [ուղղելով] Գիլգամէշին, ըսաւ ան,
29. — «կտրիճ մը կայ որ [եկած է սարա-
հարթէն],
30. — հզօր[ագոյնն] է ան երկրին մէջ, [ուժ
ունի],
31. — [իւր զօրութիւնն է] հզ[օր]՝ զերք զօ-
րին երկնիքի,
32. — [շարունակաբար] կը շրջագայ ան
լեռներու վրայ,
33. — միշտ [ան կ'ուտէ դալարիք] պա-
ճարի կողքին,
34. — շարունակաբար [կ'ուղղէ ան] իւր
քայլերը դէպի գուն,
35. — այնքան կը սոսկամ որ չեմ համար-
ձակիր մօտենալ ի[րեն],
36. — փոսերը զօրս փորե[ցի ես], լեցու-
ցած է ան նորէն,
37. — պատռած է որդայթները [զօրս էի
լարած],
38. — պաճարն (ու) անասունները [արծա-
կադաշտի], պրծիլ տուաւ իմ ձեռքե-
րէն,
39. — չթոյլատրեր զիս որսորդութեամբ
պարապելուս,
40. — Գիլգամէշ ըսաւ անոր՝ որսորդ[ի]ն,
41. — «Գնա՛, որսորդ իմ, տար քու հետք
աղիճ մը, պերճաղիճ մը,

⁽¹⁸⁾ shakanu panu՝ փոխաբերութիւն մը, «ուղ-
ղել, ուղղութիւն նշանակող»,

⁽¹⁹⁾ Էնկիդուս:

⁽²⁰⁾ Աղիւն:

ՊԵՏՄԵԿԱՆ

ՀԱՅ ԳՐԶՈՒՀԻՆԵՐ

Հայ գրչութեան պատմութեան մէջ կարելի է գտնուի մըն ալ յատկացնել Գրիշ Հայուհիներուն, որոնք մէկ կամ աւելի գիրքերու ընդօրինակութեամբ յիշատակ մը ձգած են հետագայ դարերուն:

Մեր գրչուհիներէն շատերը եղած են հաւատաւոր կոյսեր, որոնցմէ մէկ քանին ծանօթ են իբրեւ միանձնուհիներ ժէ. դարուն ծագող Շենհերի և Շոռօթի Մենաստաններուն: Արդարեւ ժէ. դարու վերածագ-կումի ընդհանուր շարժումը ոգևորած է նաև հայ միանձնուհիները, և այդ միակ զարէն մեղի ծանօթ են աւելի մեծ թիւով գրչուհիներ, քան զայն կանխող բոլոր դարերէն:

Հայ գրչուհիներուն մէջ ամենէն արգիւնաւորն է Բարսիոն նոտարը, որուն նուրբ գրչէն ծանօթ են Գ ձեռագիրներ:

Իբրեւ գիրքի աշխատաւոր կ'արժէր յիշել նաև քանի մը հայուհիներ, որոնք

42. — երբ ան խմբ[նէ] պաճարին գուռին մօտ,
43. — պիտի ան հանէ ի[ր] զգեստը, [պիտի մերկա]յնէ իր ամօթոյքը,
44. — երբ զայն տեսնէ, պիտի մեր[ձե]նայ անոր,
45. — իր պաճարը որ մեծցաւ իր արձա-կազալին վրայ պիտի զինքն ուրանայ:
46. — Մեկնեցաւ որսորդը, տարաւ իր հետ աղիճ մը, պերճագիճ մը,
47. — բռնեցին ուղին (ու) գացին ուղիղ,
48. — երբորդ օրը հասան որոշեալ վայրը.
49. — որսորդն ու աղիճը նստեցան իրենց տեղերը.
50. — մէկ օր, երկու օր, նստեցան գուռին մօտ,
51. — (ապա) եկաւ պաճարը դէպի գուռ, խմելու համար.

ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԱՔՂ. ԶՂՋԱՆԵԱՆ

(Շարունակի՛ 6)

թուղթի կամ մագաղաթի պատրաստու-թեամբ օժանդակած են իրենց մերձաւոր գրիչներուն:

Ա. — ՇԱՔԱՐ ՀԱԽԱՏԱԽՈՐ, հոգեւոր գուտոր Վարդիշխան քահանայի, Երկուքը միասին, նշանաւոր գրիչ Ստեփանոս Երկայնին օրինակել կուտան, Երուսաղէմի մէջ, Աւետարան մը, 1321ին, և կը նուիրեն նոյն քաղաքի Ս. Հրեշտակապետաց վանքին: Շաքար հաւատաւոր շատ աշխատած է թուղթը կոկելու: — Թ. Աղբար, Բ. էջ 344-5:

Բ. — ԽԱՊԻՊ ԽԱԹՈՒՆ, հարսնիկը գրիչ Կարապետ քահանայի, որ 1451ին, Վանի մէջ, օրինակած է Աւետարան մը: Խապիպ Խաթուն աշխատած է թուղթը կոկելու: — Ե. Լալայեան, Ծ. Հայ. Զեռ. Վասպուրականի, էջ 412:

Գ. — ՄԱՐԻՍ ԳՐԻՉ ԵՒ ՆԱՐԻՉ, 1456ին Հին Ջուղայի մէջ օրինակած և նկարազարդած է մէկ Քարոզիքի Դր. Տաթևացւոյ. — Ա. Երեմեան, Բաղմամբէյ, 1948 էջ 45-6: Էջմիածին, 1952, Յւ. 49:

Դ. — ԴՈՂՈՐ, գուտոր գրիչ և ծաղկող Երզնկացի Յովհաննէսի եղբոր, և մայր Մալխաթունի. օգնած է իր հօրեղբոր, 1484-86 թուականներուն, Կեսարիոյ մէջ, արտագրած Ճաշոցին և Աւետարանին մօզաղաթը պատրաստելով և թուղթը խաղելով. — Ա. Ալպոյաճեան, Պատմ. Հայ Կեսարիոյ, Բ. էջ 1847 և 1849:

Ե. — ԱԼԹՈՒՆ, գուտոր գրիչ Յովհաննէս Երէցի, որ 1621ին կը յիշատակագրէ իր մասին. «... Բազում ժամանակաւ մայրն առ Աստուած փոխել էր, և այլ Ալթուն աղջիկս զիմ պէտս կարեաց ընուով, թէ թուղթս կոկելով, և թէ գրչին զճրագս վառելով. մինչև ի լոյս ի դէմս տքնութեամբ կալով, և զմարմնաւոր կերակրիկս հոգալով...»: — Պատմ. Հայ Կեսարիոյ, էջ 1866:

Զ. — ԳՈՂՈՐԻՆԷ ԿՈՅՍ, ԴՐԻՉ, 1630ին, Աւնդոնց գիւղի Երեք Խօրանք վանքին մէջ օրինակած է Կանոնագիրք մը. — Կար. Թ. 742:

Է. — ՄԱՐԻՆՈՍ ԳՐԻԴՈՐՈՒՀԻ ԿՈՅՍ, 1637-1650, օրինակած է.

1. — Մեկնութիւն Տոմարի, Յակովբ վրդ. Դրեմեցւոյ, 1637ին. — Կար. Թ. 2004: